

De Dikke Komrij komt

Zelf noemde hij het een 'neerslag van mijn persoonlijke pedanterie', maar Gerrit Komrij's bloemlezing uit de Nederlandse poëzie groeide uit tot een standaardwerk waar iedere dichter in wil staan. Volgende week verschijnt de herziene, dubbeldikke selectie van de Dichter des Vaderlands.

Vuistdikke bloemlezingen zijn vaak net zo slaapverwekkend als monstertentoonstellingen waar de beste schilderijen van een bepaalde epoche worden geëxposeerd. De arbitraire selectiecriteria van de maker, de bonte verscheidenheid aan hoogtepunten en de duizelingwekkende hoeveelheid pagina's veroorzaken eerder een gevoel van constipatie dan een verlangen naar meer van dat moois. Curieus genoeg vormde de eerste druk van Gerrit Komrij's *De Nederlandse poëzie van de negentiende en twintigste eeuw in 1000 en enige gedichten* (1979) een aangename uitzondering op die regel.

Het was een brutale anthologie, vol verrassingen en ontdekkingen. Opeens behoorden de Tachtigers en de Vijftigers niet meer tot de hoofdstromingen van onze poëzie en verschrompelden sommige representanten van deze bewegingen tot literaire kabouters. Hier werd de klassieke canon vakkundig om zeep gebracht. Niet de Eiffeltorens van onze dichtkunst, maar de schilderachtige sloppen en stegen, armoedige bouwseltjes en pretentieloze optrekjes mochten zich verheugen in de oprechte belangstelling van de bloemlezer.

De oereditie van Komrij's magnum opus ontstond in een tamelijk bedompt literair klimaat. Eind jaren zeventig golden de Vijftigers nog steeds als revolutionaire hemelbestormers, heerste er een weemakend creativiteitsvirus waardoor de dichtkunst tot huisbakken kunstnijverheid dreigde te degraderen en probeerden sommigen de poëzie voor hun sociale of politieke karretje te spannen. Het weligtierende Kouwenaar-epigonisme had een overdaad aan gestamelde, hermetische gedichten gebaard. Verstaanbaarheid, rijm en ironie golden als verdacht.

Achteraf is het niet zo verbazing-

wekkend dat de poëtische canon eens flink werd opgeschud. Komrij bleek de aangewezen persoon. Hij herontdekte een bonte stoet veronachtzaamde dichters, die ooit uit het pantheon waren verjaagd omdat ze te vrolijk, ironisch of te weinig experimenteel werden bevonden. Niet alleen Beets en Ten Kate kregen eerherstel, maar ook plezierdichters als Willem Wilmink kwamen erin.

Logisch dat de Vijftigers niet blij waren met deze oneerbiedige bloemlezing, die Komrij later zou karakteriseren als 'de neerslag van mijn persoonlijke pedanterie'. Zijn drijfveren om dit nederige titanenwerk te verrichten – bemoeizucht en onvrede met de Nederlandse poëziebloemlezingen – leidden tot een keuze die ook Komrij's eigen poëtica weerspiegelde.

Komrij had de pest aan amorfe gevoelsuitstortingen, experimenteel gebrabbel en gezwollenheid; hij opteerde juist voor ouderwets vakmanschap, tegendraadsheid en eigenzinnigheid. Gedichten mochten weer amuseren en ontroeren. De maker van deze bloemlezing werd de opperstalmeester van een literair circus waarin de maskerade, de satire en de superieure distantie het wonnen van de dodelijke ernst, de eenduidigheid en het volle leven. Dat Komrij's eenmansguerrilla niet verstoken was van ernst, bewees hij later met zijn bevlogen analyses van een aantal gebloemleesde gedichten in zijn opstellenbundels *In liefde bloeyende en Trouw moet blycken*. Zelf schrok hij met terugwerkende kracht van zijn didactische kwaliteiten. Een uitlegger wilde hij niet zijn, en evenmin de Pleegzuster Bloedwijn van de vaderlandse dichtkunst, dus staakte hij zijn missiewerk.

Na 25 jaar is Komrij's ironische bloemlezing geëvolueerd tot een prestigieus standaardwerk dat zijn polemische

karakter goeddeels heeft verloren. "Ik geloof dat hij nog steeds het gedicht als amusement, maar vooral ook als esthetisch object hoog in het vaandel van zijn bloemlezing heeft geschreven," zegt dichter-criticus Rob Schouten, met zes gedichten ruim vertegenwoordigd in de vorige editie van Komrij's bloemlezing. "Toch bespeur ik in zijn huidige keuze van jongere dichters wel een bredere belangstelling. De programmatische bloemlezing uit het begin is nu toch vooral een cartografie van de huidige dichtkunst geworden. Komrij kijkt vooral breed en geeft velen een kans. Opmerkelijk is dat: van *arbitrarius elegantiarum* tot milde toelatingsexaminator."

En toch: dichters die er niet in staan, lijken niet meer mee te tellen. Op de website van het genootschap Epibreren wordt al duchtig gespeculeerd over *Komrij's Nederlandse poëzie van de 19de tot en met de 21ste eeuw in 2000 en enige gedichten* die over een week verschijnt. "Het is een spannend moment voor veel dichters," vindt dichter-criticus Ilja Leonard Pfeijffer – nog niet in de vorige editie te vinden omdat die vóór zijn debuut verscheen – die vermoedt dat er maar liefst acht gedichten van hem in de Dikke Komrij worden opgenomen. "Dit wordt een sterk uitgebreide editie: de omvang is met meer dan vijftig procent toegenomen," vervolgt hij. "Mijn indruk is dat hij minder streng is geworden. Nee, dat heeft niets te maken met zijn leeftijd, maar meer met zijn functie als Dichter des Vaderlands."

"Hij heeft die functie goed vormgegeven: als ambassadeur van de Nederlandse poëzie, met de oprichting van de Poëzieclub, het blad *Awater* en de *Sandwichreeks*. Ik voorspel dat hij weer polemischer zal worden als hij straks niet herkozen wordt."

STEEN

► Diverse dichters maken op hun site trots melding van hun selectie voor 'De Dikke Komrij', anderen zwijgen en vrezen dat ze niet worden opgenomen. Dat illustreert hoeveel ontzag de vierde, herziene editie nu al inboezemt. En dat is nogal potserlijk, omdat de oorspronkelijke uitgave eerder baldadig dan deftig, veeleer ontluisterend dan canoniserend was bedoeld.

"Tja, wie zullen er deze keer verdwijnen?" vraagt dichter-criticus en hoogleraar Maarten Doorman zich laconiek af. Twee gedichten van zijn hand zijn opgenomen in de vorige editie. "Wij allen zullen verdwijnen, en sneller dan ons lief is. Wij gaan dood en van onze gedichten blijft zelfs geen herinnering over, geen echo van een stilte in een onmetelijk heelal."

Hoe stoïcijns zijn reactie ook mag zijn, voor veel dichters is hun reputatie wel degelijk in het geding. Hier wreekt zich het gebrek aan andere prestigieuze bloemlezingen van de Nederlandse poëzie. Maarten Doorman zegt dan ook: "Het is de enige brede bloemlezing met oog voor de actuele poëzie, die Hans Warrens *Spiegel van de Nederlandse poëzie* volledig heeft weggevaagd. Zou er voor een concurrerende selectie geen uitgever zijn en geen bloemlezer met de volharding, liefde, eruditie en onafhankelijkheid van een Komrij? Het is jammer dat er geen alternatief is."

Over een paar jaar wordt hij op zijn wenen bedient, want Ilja Pfeijffer is door Meulenhoff gevraagd om een nieuwe editie van de *Spiegel* samen te stellen. "Het rare is dat Komrij's selectie inmiddels de status heeft gekregen van een objectieve doorsnede van de Nederlandse poëzie," reageert de toekomstige bloemlezer. "Hoewel zijn keuze persoonlijk en eigenzinnig is, ligt er toch een programma aan ten grondslag. Hij heeft een grote aandacht voor vakmanschap en een voorkeur voor vormvaste poëzie, lichtere genres en gedichten die zichzelf thematiseren."

Niet alle vaderlandse dichters, critici en poëziekenneren zijn blij met de institutionalisering van De Dikke Komrij. Wiel Kusters, die zich weleens laatdunkend over Komrij uitliet ('Sinterklaas'), zou het niets verbazen als hij in de nieuwe editie wordt geëxcommuniceerd, en hetzelfde zou kunnen gelden voor criticus en dichter Arie van den Berg, ook met twee gedichten in de vorige Komrij. In Komrij's *Demonen* wordt hij geportretteerd als een onbetrouwbaar sujet en sluwe sjacheraar, die enkele geredigeerde gedichten van Komrij in de jaren zeventig aan een antiquair verkwanselde. De bespote dichter noemt Komrij's filippica 'een wel heel

De Dikke Komrij heeft de allure van een canon, terwijl het vooral een tijdgebonden overzicht van de poëzie is.

oude koe' en is niet van plan er met hem over te gaan polemiseren.

Zelfs hij ontkent het belang van De Dikke Komrij allerminst. "Het is een tijdsbeeld van iemand met een cyclopische visie," zegt hij. "Natuurlijk met alle beperkingen van dien. Komrij is niet onze belangrijkste dichter, ook al heet hij Dichter des Vaderlands. In het kippenhok maakt hij ongetwijfeld veel indruk, maar op hetzelfde moment staat Gerrit Kouwenaar als haan het echte lied te kraaien. Ik vind dat zijn echte verdiensten zitten in de bloemlezingen tot de negentiende eeuw."

Het is een geluid dat vaker klinkt. Hoewel de samenstelling van elke editie van elke bloemlezing wijzigt – waarschijnlijk sneuvelen deze keer Manuel Kneepkens, Henk Spaan en Aad Nuis – en er telkens nieuwe namen bij komen, heeft De Dikke Komrij de allure van een canon gekregen, terwijl het toch vooral een tijdgebonden overzicht van de hedendaagse poëzie is.

Wie onze belangrijkste dichters zijn, dat maken we natuurlijk zelf wel uit, maar niemand kan ontkennen dat Komrij zich heeft ontwikkeld tot onze meest gevreesde dichtervorst. Niet alleen het commerciële succes – meer dan 100.000 exemplaren en meer dan tien drukken van de eerste bloemlezing – maar ook zijn noeste ontginningsarbeid op het gebied van de poëzie uit vroeger eeuwen en de Zuid-Afrikaanse dichtkunst, bestempelen hem tot een hartstochtelijke omnivoor, goudvelver en bevlogen bibliomaan, die veel vergeten verzen aan de vergetelheid heeft ontrukkt.

Maar overdrijven veel vaderlandse dichters het belang van De Dikke Komrij zo langzamerhand niet? Zou het niet beter zijn deze bloemlezing met evenveel ironie te bejegenen als waarmee hij is samengesteld? En hebben we wel zoveel goede poëzie uit de negentiende en twintigste eeuw, dat het een vuistdikke bloemlezing van zo'n 2500 pagina's rechtvaardigt? "Hij is niet te dik," pareert Doorman. "Maar ik zou hem opdelen in een van de negentiende en een van de twintigste eeuw – en liever nog, geloof ik, in vier delen: van 1800 tot de Tachtigers, van de Tachtigers tot de Tweede Wereldoorlog, van 1945 tot 1985,

en de laatste twintig jaar. Voor de uitgever is dat misschien minder aantrekkelijk, maar een boek van bijna 2500 bladzijden – en dus met drie- tot vierduizend gedichten als het dezelfde opmaak houdt – is nauwelijks meer hanteerbaar."

En daarmee zou dit loffelijke initiatief weleens onder zijn eigen gewicht kunnen bezwijken. Want hoe aangenaam is het nog om zo'n volumineuze foliant te lezen? Enthousiasmeert zo'n boek nog om de schappen met dichtbundels in de erkende boekhandel te gaan afgrazen? Ondanks de fenomenale populariteit van Komrij's pil, Slam-avonden, voordrachtwedstrijden, Awater en de Poëzieclub blijven de oplagen van de gemiddelde dichtbundel nog steeds bescheiden en zijn de verkoopcijfers vaak bedroevend, uitzonderingen als Rutger Kopland, Jean Pierre Rawie en Anna Enquist daargelaten.

Zoals de populariteit van het *Gezinsverzenboek* van Deleu in Vlaanderen tot een groeiende belangstelling voor de poëzie heeft geleid, zal De Dikke Komrij het werk van dichters als Tonnus Oosterhoff en Ilja Leonard Pfeijffer onder de aandacht van een breder publiek brengen. Veel lezers zullen de bloemlezing gebruiken om er een gedicht uit te plukken voor een overlijdensadvertentie.

Zal Komrij straks de literatuurgeschiedenis ingaan als conservator van een literair rareitienkabinet of als een bloemlezer die het poëtische landschap op het breukvlak van de twintigste en eenentwintigste eeuw van aanzien veranderde? "Hij heeft met zijn voorkeur voor open, onhermetische dichtkunst het landschap zeker veranderd," meent Rob Schouten. "Ik denk ook dat hij, wellicht *à contrecœur*, toch bijvoorbeeld de Maximalen en de grote veranderingen eind jaren tachtig (Oosterhoff, Van Haren) heeft begunstigd. Dat is wel degelijk een soort volta in de dichtkunst."

Tot slot wil Schouten nog een relativeering aanbrenge. "Anderzijds is Komrij zelf ook weer een product van die verandering, want zijn blik is duidelijk ruimer en prismatischer geworden," stelt hij. "Wat dit alles gaat betekenen? Tja, de tijd zal het leren. Zeker meer dan een rimpeeling, maar een vloedgolf lijkt het me toch ook weer niet." En dat moet een hele geruststelling zijn voor alle dichters die de komst van De Dikke Komrij vrezen. |

Komrij's Nederlandse poëzie van de 19de tot en met de 21ste eeuw in 2000 en enige gedichten. Samenstelling: Gerrit Komrij.

Bert Bakker. €29,95 (paperback), €49,95 (gebonden). 'De Dikke Komrij' ligt op 28 januari in de boekhandel.